

ОРГАНІЗАЦІЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Світлана САФАРЯН, доцент кафедри методики мов та літератури ІППО Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Єдиним свідченням правильності процесу навчання є творення щасливого життя дитини.

Марія Монтесорі

Останнім часом ми так захопилися модернізацією процесу навчання, що геть забули давно відому істину: сама суть успішного навчання полягає у *щасті дитини*, про що неодноразово нагадувала М. Монтесорі [10, 101].

Коли ж дитина у навчанні може бути справді щасливою? Звичайно, що чинників, які сприяють творенню щастя дитини у процесі навчальної діяльності, багато. Це і створення комфортних умов навчання, і підтримка та розвиток упевненості учня у своїх силах, і допомога йому у подоланні страху зробити помилку, і розвиток творчих здібностей, пізнавальних інтересів, критичного мислення та креативності. Крім цього, дитина, безперечно, буде щасливою та успішною тоді, коли вона повною мірою усвідомлюватиме, для чого вивчає той чи той матеріал, чому їй необхідно оволодіти саме цією навчальною інформацією, чого вона має навчитися на цьому занятті, які уміння й навички опанувати.

Тож будь-яка діяльність завжди буде ефективнішою, якщо в її основі – *сильні, глибокі, яскраві мотиви*, що викликають бажання діяти активно, з повною віддачею сил, переборювати неминучі труднощі, несприятливі умови, наполегливо просуваючись до поставленої мети.

Проблеми формування мотивації навчальної діяльності учнів є актуальними у царині наукових досліджень, які, розглядаючи структуру людської діяльності, неодмінно підкреслюють необхідність у ній компонента мотивації. Зокрема, дослідження мотивів людської поведінки значну увагу приділяв З. Фрейд, у теорії якого мотив виступає інтегрованим фактором, який неможливо звести до простого задоволення потреб людини. Вони (мотиви) є складними сукупними образами багатьох бажань і потреб людини та перешкод на шляху їх реалізації.

Кожному вчителю добре відомо, що мотивація навчальної діяльності – одна із головних умов успішного навчально-виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але є рушійною силою особистості у цілому. Тому сучасна методика педагогічного процесу орієнтується на якомога глибше проникнення у внутрішній світ дитини, маючи на меті пробуджувати і розвивати в ній здібності та нахили, а уміла організація мотивації

на уроці є складовою педагогічної майстерності вчителя. За свідченням педагогічної статистики, вона дає принаймні 20 відсотків успіху в досягненні результату, інші 80 – набираються у самому процесі діяльності.

Що ж таке *мотив, мотивація та навчальна мотивація*?

Мотив (франц. *motif*; лат. *motus* – рух) – спонування до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб людини.

Мотивація – система спонукань, які зумовлюють активність організму й визначають її спрямованість.

Навчальна мотивація – спонукальні причини, які стимулюють пізнавальну активність дитини, її готовність до засвоєння знань.

Для того щоб успішно організувати мотивацію на уроках, учителю потрібно знати, що мотиви неоднорідні. Існують різні класифікації мотивів. Наведемо одну з них, в якій виокремлюється кілька груп мотивів:

- пізнавальні,
- соціальні,
- спонукальні,
- професійно-ціннісні,
- меркантильні.

Кожен із цих мотивів робить різний внесок до загальної мотивації – як позитивний, так і негативний. Розглянемо кожну групу докладніше.

1. Пізнавальні мотиви. Проявляються у пробудженні пізнавальних інтересів і реалізуються шляхом отримання задоволення від самого процесу пізнання та його результатів. Формування в учнів пізнавальних мотивів є провідним чинником успішності пізнання, оскільки саме через них реалізується природна потреба людини. Пізнавальні мотиви безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю, нею генеруються. Їх можна розділити на декілька підгруп:

– *широкі пізнавальні мотиви*, які орієнтовані на оволодіння учнями новими знаннями. Ці мотиви бувають різними за рівнями, що зумовлено глибиною інтересу до знань, зокрема інтересом до нових цікавих явищ, фактів або до певних істотних властивостей, до висновків або інтересом до закономірностей у навчальному матеріалі, до теоретичних положень, принципів, до ключових ідей тощо;

– *навчально-пізнавальні мотиви*, які орієнтують школярів на засвоєння способів здобуття знань, як-от: інтерес до прийомів самостійного навчання, до методів наукового пізнання, до способів самореалізації у навчальній діяльності, до раціональної організації своєї навчальної праці;

– *мотиви самоосвіти*, що орієнтовані на спрямованість учнів до самостійного удосконалення способів здобуття знань.

2. Соціальні мотиви. Мають широкий спектр прояву. Передовсім це прагнення особистості шляхом навчання утвердити свій соціальний статус як у певному соціальному колективі (сім'я, клас, друзі), так і у суспільстві в цілому. Соціальні мотиви також розділяють на декілька підгруп:

– *широкі соціальні мотиви*, що складаються із прагнень отримувати знання з метою бути корисним суспільству, бажання виконати свій громадянський обов'язок, якнайліпше підготуватися до майбутньої професії тощо;

– *вузькі соціальні мотиви (позиційні)*, що складаються із прагнень посісти певне місце в соціумі, отримати схвалення інших, заслужити авторитет. Вони пов'язані із широкою потребою особистості у спілкуванні, із налагодженням комунікативних стосунків, зі спробами різного роду самоствердження, із бажанням бути лідером, впливати на інших, домінувати у групі чи колективі;

– *мотиви соціального співробітництва*, які складаються із намагань учня усвідомлювати, аналізувати способи, форми свого співробітництва і взаємин із учителями, товаришами, однолітками, а також із потреб постійно удосконалювати ці форми.

3. Спонукальні мотиви. Пов'язані із впливом на свідомість школярів певних чинників: вимог батьків, авторитету вчителів, колективу ровесників тощо. Спонукальні мотиви з огляду на особливості навчальної ситуації можуть бути:

– *адекватними*, які пов'язані з наявністю в учня інтересу до знань, умінь і навичок та до процесу їх набуття;

– *неадекватними*, які пов'язані з бажанням зайняти певну позицію у суспільстві, ідентифікувати себе з дорослими, ровесниками, групами.

Спонукування до навчання може бути:

– *ситуативним*, коли мотиви пов'язані з необхідністю виявити певні знання, уміння та навички у конкретній ситуації (під час контрольної, іспиту тощо). Такими можна вважати мотиви-стимули (отримання нагороди, уникнення покарання і т. ін.);

– *особистісним*, коли мотиви пов'язані з потребою учня у самовдосконаленні, із досягненням мети, ідеалів, безпосередньо спрямованих на власний розвиток.

4. Професійно-ціннісні мотиви. Відображають прагнення учня отримати належну професійну підготовку для участі у продуктивній сфері життєдіяльності. Ці мотиви вступають у дію на етапі вибору професії і безпосереднього оволодіння професійною освітою.

5. Меркантильні мотиви. Пов'язані з безпосереднім отриманням матеріальних благ. Вони не є вирішальними, діють лише вибірково, залежно від індивідуальних психологічних особливостей кожного конкретного індивідуума.

Важливими є також і **змістові характеристики мотивів** навчальної діяльності. Серед них:

1. Наявність особистісного змісту навчання.

При цьому мотив навчання виконує роль не тільки побудника (спонуки), але є й змістоутворювальним для кожного учня, надаючи його навчання особистісного змісту.

2. Наявність дієвості мотиву, тобто його реального впливу на хід навчальної діяльності й усієї поведінки дитини. Ця характеристика тісно пов'язана із попередньою.

3. Місце мотиву в загальній структурі мотивації. Кожен із мотивів може бути провідним, домінуючим або другорядним. Найефективніший результат буде тоді, коли домінують мотиви пізнавальні та соціальні.

4. Самостійність виникнення і прояву мотиву. Якщо без контролю й нагадування дорослих мотив учня не актуалізується, то він є зовнішнім для нього. Вчитель має прагнути, щоб мотив виникав у дитини під час навчальної роботи, як внутрішня потреба у самовдосконаленні.

5. Рівень усвідомлення мотиву. Не всі школярі уміють усвідомлювати свої мотиви. Проте іноді трапляється, що підлітки не тільки добре усвідомлюють їх, а й свідомо маскують, прикриваючись байдужістю до навчання.

6. Ступінь поширення мотиву. Він може бути нечітким, спрямованим на навчання взагалі або ясно вираженим щодо опанування окремими навчальними предметами.

7. Стійкість мотивів. Безумовно, ми маємо прагнути, щоб мотиви учня стали його стійким особистісним утворенням.

8. Сила мотивів, їх виразність, швидкість виникнення. Ці якості виявляються в тому, як довго школяр може працювати, скільки завдань може виконати тощо.

За характером поведінки учня **мотивацію** поділяють на **внутрішню** та **зовнішню**. Наведемо відомий у наукових дослідженнях приклад: «Під вікнами будинку, де мешкав один літній чоловік, щовечора збиралися діти. Вони бігали, галасували, порушували його спокій. Жодні прохання, вмовляння погратися деінде – не допомагали. Тоді одного разу чоловік вийшов увечері до дітей і сказав: «Сьогодні всі ви так добре бігали і кричали. За це кожен отримає по 10 гривень». Діти були вкрай приголомшені: мало того, що вони досхочу нагналися, вони ще й отримають за це гроші.

Наступного вечора господар, вийшовши до дітей, сказав: «Знаєте, сьогодні мої обставини змінилися, я можу дати вам тільки по 1 гривні». Діти взяли гроші, але грали, бігали й кричали вже з меншим ентузіазмом.

Третього вечора чоловік роздав дітям лише по 20 копійок і сказав: «Приходьте завтра, я дам вам по 5 копійок». На це діти дружно відповіли: «Та ви що? Ми не будемо бігати й кричати лише за 5 копійок».

Таким чином літній чоловік позбувся шуму та галасу під своїми вікнами».

Наведена історія про внутрішню і зовнішню мотивацію. Що зробив цей чоловік? Він знизив внутрішню мотивацію дітей (їхні власні емоції, бажання бігати та галасувати), перевівши її у зовнішню (отримання грошей), а потім прибрав її.

Учні із зовнішньою мотивацією, як правило, не отримують задоволення від подолання труднощів у процесі навчальної діяльності. Тому вони обирають простіші завдання й виконують лише те, що

потрібно для оцінки, похвали, винагороди тощо. Тоді як наявність внутрішньої мотивації сприяє виявленню безпосереднього зростання рівня креативності.

Щоб правильно організувати роботу з розвитку мотивації школярів, потрібно врахувати цілу низку чинників. Першим із них буде **вік школярів**, оскільки кожен із вікових періодів характеризується певною специфічністю навчальної діяльності. Зокрема у процесі навчання світової літератури ми маємо справу з учнями різних вікових періодів: 5–6 класів, або молодшими підлітками; 7–8 класів, або учнями середнього підліткового віку; 9–11 класів, або учнями старшого шкільного віку, які досягли пори ранньої юності.

Відповідно провідною діяльністю *молодших підлітків* є, власне, навчальна діяльність, що потребує від дитини оволодіння всіма її компонентами.

У *середньому підлітковому віці* провідною діяльністю учнів є їхня взаємодія й спілкування під час навчання з дорослими та ровесниками, що саме по собі наближає навчання до різних видів суспільно корисної діяльності.

І нарешті, у *період ранньої юності* провідною стає так звана навчальна професійна діяльність: навчання виступає як підготовка до майбутньої професії.

Зрозуміло, й мотивація навчальної діяльності за різного віку учнів буде різнитися.

Мотивація навчальної діяльності у молодшому підлітковому віці визначається насамперед тим, що інтереси цього вікового періоду недостатньо стійкі та можуть вгасати без постійного підкріплення ззовні. Роль оцінки молодші підлітки сприймають як оцінку своїх зусиль, а не оцінку якості виконаної роботи.

Пізнавальні мотиви в цей період здійснюються у такий спосіб: діти від інтересу до окремих фактів переходять до інтересу щодо закономірностей, принципів, а згодом і до способів набуття знань. З накопиченням знань доволі часто на тлі суттєвого зниження загальної мотивації навчання з'являється вибіркоче, диференційоване ставлення до різних предметів, починають переважати мотиви необхідності відвідування школи замість бажання.

У *середньому підлітковому віці* усвідомлення учнем мотивів навчання здійснюється через їх зіставлення з мотивами однолітків, тому такими плідними у цьому віці є колективні і групові форми роботи. Підліток, як правило, усвідомлює, що ним рухає кілька мотивів, і може їх назвати. Розвиток мотивів визначається прагненням зайняти нову для себе позицію «дорослої людини» у стосунках з тими, які оточують. Йому найбільше імпонують такі форми навчальної роботи, за яких учитель і учні спільно, як «колеги», здійснюють пошук нових знань і способів їх здобуття. Проте у цьому віці в підлітків виникає достатньо критичний погляд на вчителя. Вони стають надмірно чутливими до проявів несправедливості, об'єднуються у групи. Зокрема під час конфлікту з дорослими. Будь-яка оцінка у цей період сприймається як оцінка

не власних зусиль, а свого соціального статусу в колективі.

Мотивація навчальної діяльності у старших класах безпосередньо пов'язана з вибором майбутньої професії. У цей віковий період, за слушним твердженням відомого вчителя Є. Ільїна, «добра половина випускників вже має сформовані професійні плани на майбутнє як основні, так і резервні» [7, 31]. З огляду на це простежується велика вибіркочість пізнавальних мотивів, що у свою чергу призводить до суттєвого зниження інтересу до навчальних предметів, які перебувають поза зоною майбутніх професійних навичок.

У період ранньої юності істотного розвитку набувають мотиви самоосвіти, виконання дослідницьких проектів, домінують, як правило, далекі цілі, пов'язані із перспективами майбутньої професійної діяльності.

Змінюються у цей період і соціальні мотиви. Стабілізуються стосунки із вчителями, в них переважає ділова орієнтація. Замість оцінки основним мотивом поступово стає прагнення до знань.

Іншим чинником, який визначає **організацію мотивації**, є **врахування її належності до певного етапу навчання** у процесі заняття. З урахуванням цього чинника мотивація може бути:

- **первинною**, або **початковою**, яка активізує навчальну діяльність учнів, сприяє формуванню початкового бажання освоїти навчальний матеріал, пробуджує інтерес до процесу навчання. Вона може реалізовуватися у формі бесіди, проблемного питання, показу, демонстрації певного предмета чи явища, на який буде спрямовано процес навчання;

- **поточною**, яка сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальної діяльності та підтримує цей інтерес на всіх етапах навчання, а саме: у процесі пояснення (бесіда, слово, розповідь, лекція учителя); під час практичної роботи (виконання практичних, лабораторних робіт, дослідницьких завдань тощо); у процесі контролю (поточного, підсумкового, заключного);

- **заключною**, яка забезпечує позитивний зворотний зв'язок, інформує учнів про рівень успішності їхньої діяльності.

Розглянемо окремі **методичні рекомендації щодо формування мотивації навчальної діяльності**.

1. Етап первинної (початкової) мотивації.

На початку уроку учень насамперед має чітко усвідомити, що корисного і нового він дізнається на цьому занятті, що він вже знає про це, де може застосувати набуті знання. Учитель може використати **кілька видів спонукання** дітей до майбутньої навчальної діяльності:

- активізувати мотиви, що виникли на попередніх заняттях;
- збудити мотиви незадоволення власними результатами;
- посилити мотиви орієнтації на попередню діяльність;
- посилити мотиви зацікавленості, здивування.

Створенню мотиваційних моментів також сприятиме:

- використання різноманітних форм і методів організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід дитини щодо теми, яка буде розглядатися;
- створення атмосфери зацікавленості кожного учня як у власній діяльності, так і в роботі всього класу.

2. Етап поточної мотивації (закріплення і посилення).

На цьому етапі вчитель має орієнтуватися на широкий спектр пізнавальних і соціальних мотивів. Досягається це чергуванням різних видів діяльності: репродуктивних і пошуково-творчих, усних і письмових, індивідуальних і фронтальних. Мотиваційні моменти створюються, якщо:

- виклад матеріалу буде емоційним, насиченим цікавими прикладами, парадоксальними фактами, історичними екскурсами, може бути також незвична форма подання матеріалу, що викликає здивування учнів, а отже, й їхній інтерес;
- стимулювати учнів до використання різноманітних способів виконання завдань без побоювання помилитися;
- заохочувати прагнення учнів до участі в пізнавальних іграх, дискусіях, самостійній роботі, виконання завдань незвичними способами тощо;
- створювати педагогічну ситуацію спілкування, що дає змогу кожному учню виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість у способах роботи.

3. Етап завершальної мотивації.

На цьому етапі важливим є вихід школяра із діяльності з позитивним власним досвідом та виникнення позитивної установки на подальше навчання. Цього можна досягти за умов:

- обговорення з учнями не лише того, «що ми дізналися», але й того, «що сподобалося і чому», «що хотіли б ще раз виконати, а що зробили б по-іншому»;
- аналізу під час опитування не лише правильності (неправильності) відповіді, а й її самостійності, оригінальності, бажання учня шукати та знаходити різні способи виконання завдань;
- коректної демонстрації не тільки успіхів, а й слабких місць, щоб сформулювати об'єктивне уявлення про власні можливості;
- повідомлення під час оголошення домашнього завдання не лише його змісту та обсягу, а й рекомендацій щодо раціональної організації навчальної роботи, що забезпечить успішне виконання домашніх завдань, які мають бути диференційованими.

З-поміж яких шляхів формування мотивації навчальної діяльності вибирає вчитель у кожній конкретній педагогічній ситуації? Насамперед це вибір серед таких шляхів, як:

1. Проведення бесіди (залучається суб'єктивний досвід учня, наводяться цікаві приклади, актуалізується практичне значення даної теми).
2. Створення проблемної ситуації, постановка проблемного питання.
3. Застосування технологій «мозковий штурм» та «незакінчене речення».
4. Використання творчих завдань (наприклад, складання кросвордів, загадок; написання фантастичних оповідань, есе, віршів; творчі завдання, приміром, «Що станеться, якщо...», «Яким я собі уявляю...», «Що б я сказав автору твору (назва) при зустрічі...» тощо).
5. Створення ситуації успіху (важливим при цьому є поділ навчального матеріалу на логічні складові: чим більш зрозумілі зв'язки між ними, тим більш зрозумілим стає весь зміст).
6. Застосування діяльнісного підходу до навчання через:

- спонукальні питання й завдання вчителя на кшталт: «Чи існують інші способи виконання ро-

боти?», «Виконайте це завдання у вигляді схеми, діаграми, таблиці тощо»;

- самостійну навчальну діяльність дитини (вчитель виступає у ролі консультанта);
- самоосвітню діяльність учня (узагальнення способів виконання завдань, розуміння ідей, принципів, законів, складання планів, тез, конспектів, написання рефератів, доповідей, повідомлень, підготовка до семінарів, контрольних, практичних робіт, тематичної та державної атестації, ЗНО тощо).

8. Залучення ігрових ситуацій, пізнавальних ігор.

9. Опрацювання періодичних видань, популярної та художньої літератури.

10. Екстраполяції (екстраполяція – функція мозку прогнозувати). Використовуються прийоми парадоксів, прогнозування розвитку подій, проводяться конкурси пропонованих ідей, тобто об'єкт переноситься в уявне майбутнє тощо.

Для прикладу візьмемо окремі **вправи та педагогічні прийоми розвитку мотивації**:

1. «Лінія часу». Потрібно на дошці накреслити лінію, на якій позначити етапи вивчення теми, форми контролю; розповісти про важливі періоди у вивченні теми, які вимагатимуть від учнів стовідсоткової віддачі; разом з дітьми знайти уроки, на яких можна буде «перепочити». «Лінія часу» допоможе дітям побачити, що саме може бути кінцевим продуктом вивчення теми, що потрібно знати і вміти для успішного засвоєння кожної наступної теми. Ця вправа особливо корисна для дітей, які простіше засвоюють навчальний матеріал від загального до конкретного.

2. «Резерви пам'яті та уваги». У 6–7 класах відповідно до вікових особливостей діти починають серйозно цікавитися своїми інтелектуальними можливостями, резервами пам'яті, уваги тощо. Можна запропонувати їм на уроці поговорити, приміром, про властивості пам'яті і на прикладі теми, що вивчається, опанувати ефективні прийоми запам'ятовування.

3. «Рефлексія». Один із варіантів рефлексії з предмета:

Про це я хочу дізнатися

Про це я дізнаюся скоро

Про це я дізнався недавно

Це я знав уже давно

4. «Створення ситуації успіху». Створення ситуації успіху дає змогу мотивувати дітей до активної роботи під час уроку. Необхідно привчати учнів у процесі фронтального опитування відповідати, починаючи словами: «Я знаю, що ...». Ви зможете спостерігати, як буде на очах зростати впевненість учнів у своїй компетентності.

5. «Кредит довіри». Інколи можна ставити оцінку «в кредит». Це шанс для дитини проявити себе і довести свою спроможність. Важливо дати зрозуміти учневі, що в нього вірять, що у нього є всі можливості для досягнення успіху, необхідно тільки постаратися і зробити щось по-іншому.

6. «Закріплення правил під час гри з м'ячем». Закріплення відбувається швидше (коли кидають м'яча, виникає стан конфузного транс, тобто свідомість зайнята контролем за рухами і ловінням м'яча). Одряду стає зрозумілим, хто і як засвоїв тему.

7. «Оратор». Завдання: за хвилину переконати своїх співрозмовників у доцільності вивчення певної теми.

8. «Автор». Якби ви були автором підручника, як би ви пояснили цю тему? Як би ви пояснили учням необхідність її вивчення? Якби ви були художником-ілюстратором, як би ви проілюстрували цю тему?

9. «Фантазер». На дошці записана тема уроку. Назвіть 5 способів застосування знань, умінь та навичок за цією темою.

10. «Емоційний відгук». Дуже важливо викликати у дітей емоційний відгук, ставлення до теми. Для цього потрібно визнати певний суб'єктивний досвід дитини:

– Що ви знаєте про цю тему?

– Доберіть слова про цю тему...

– Ось бачите! В вашій пам'яті це вже зберігається. Отже, це необхідно.

11. «Кумир». На картках роздайте «кумирів по життю». Завдання: пофантазуйте, як би ваш кумир довів вам необхідність вивчення цієї теми.

12. «Карусель». Учні діляться на два кола: внутрішнє (менше) та зовнішнє (більше). Учні внутрішнього кола ставлять запитання, зовнішнього – відповідають.

13. «Інтерв'ю». Це робота у парах. Репортер бере інтерв'ю, наприклад, у автора книжки, літературного героя, критика тощо.

14. «Мікрофон». Учні ланцюжком, по одному реченню діляться своїми враженнями, наприклад, щодо пейзажу у творі, портретної характеристики героя тощо.

15. Сугестивні вправи (сугестія – навіювання). Краще виконувати під відповідну музику, учням пропонується уявити, приміром, що вони перебувають у далекій мандрівці, а потім продовжити речення «Якби я був мандрівником, я вирушив би...», або уявно перенестися, наприклад, до середньовічної Англії і описати, що там побачив.

16. Ігрові прийоми, які розвивають увагу, пам'ять, уяву тощо:

– **«Упізнай автора»** – відгадати ім'я автора за допомогою певної підказки;

– **«Хто це?»** – за наведеною цитатою впізнати літературного героя.

– **«Виправ помилку у твердженні»** – у запропонованому за вивченим матеріалом твердженні спеціально допущено помилку, потрібно її знайти та виправити;

– **«Заморочки із бочки»** – із «бочки» учні дістають картки із запитаннями, на які потрібно одразу ж дати відповідь;

– **«Кросворд навпаки»** – скласти запитання до розгаданого кросворда;

– **«Хто краще знає текст»** – визначити події твору, з яким пов'язані, наприклад, подані пейзажі;

– **«Хто більше»** – учні, працюючи у групах, записують позитивні чи негативні риси літературного персонажа;

– **«Знайди відповідність»** – з'єднати стрілками імена літературних героїв та властиві їм риси характеру.

Підсумовуючи, зазначимо: педагогічна наука та практика переконливо доводять, що найбільш успішно навчання учнів здійснюється за умови їхнього позитивного ставлення до навчальної діяльності, а найкращий учитель той, хто пробуджує у дітей бажання навчатися. Недарма В. О. Сухомлинський, звертаючись до учителів, писав: «Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, – у самій дитині, у її ставленні до знань і до вас, учителю. Це бажання вчитися, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагацуйте цей ґрунт, без нього немає школи» [3. 41].

Пам'ятаймо, що ставлення дитини до навчання багато в чому залежить від учителя, його уміння спонукати дитину навчатися із власної волі, з бажанням і радістю, а не зі страху перед поганою оцінкою та покаранням. Жорсткі відносини у сучасному суспільстві зробили підлітків більш агресивними, збайдужілими. Вони, частки через безліч спокус, через невміння або небажання дорослих зазирнути в душу дитини, через нерозвиненість мотивів навчання, дедалі більше виявляють до нього відсутність особистого інтересу.

Сучасний педагогічний процес заради творення щасливого життя дитини, надання їй якісних освітніх послуг має обов'язково вибудовуватися таким чином, щоб його методика орієнтувалася на якомога глибше проникнення у внутрішній світ дитини, мала на меті пробуджувати у ній свідоме бажання навчатися, розвивати свої особистісні здібності та нахили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освітні технології: Навч.-метод. посібн. / О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська та ін. / за заг. ред. О. Пехоти. – К. : А.С.К., 2002.
2. Основи психології: Підручн. / за заг. ред. А. Роменця. – К. : Либідь, 1999.
3. С у х о м л и н с ь к и й В. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1973
4. А с е е в В. Мотивация учебной деятельности и формирование личности / В. Асеев. – М. : Просвещение, 1976.
5. Б о ж о в и ч Л. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л. Божович. – М. : Просвещение, 1972.
6. В о л к о в К. Психология о педагогических проблемах / К. Волков. – М. : Педагогика, 1981.
7. И л ь и н Е. Мотивация и мотивы / Е. Ильин. – С.-Пб. : Питер, 2002.
8. М о н т е с с о р и М. Разум ребенка / М. Монтессори. – М. : Педагогика, 1997.
9. Ф р е й д З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М. : Педагогика, 1989.
10. Х е к г а у з е н Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекгаузен. – М. : Педагогика, 1986.